

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 122 / Olot, octubre 2019

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / RESTITUIR L'HONORABILITAT

Els deportats als camps nazis han tornat a ser notícia aquest estiu perquè, finalment, el Registre Civil s'ha dignat a donar oficialment per morts els espanyols que varen morir als camps de concentració alemanys. Una bona notícia que arriba amb vuitanta anys de retard, quaranta dels quals de monarquia constitucional i més de vint de governs autoanomenats *socialistes*. Com molt bé ha explicat la ministra del ram, ha estat només un mer tràmit administratiu sense significació política, que ni tan sols ha anat acompanyat d'una disculpa oficial del cap d'Estat ni molt menys d'una compensació econòmica. Dol veure tanta fredor burocràtica. Però no m'ha sorprès. Soc conscient que no es podia esperar gaire res més d'un Estat i d'un govern que ha estat incapaç d'anular els judicis sumaríssims que varen portar milions de compatriotes a l'exili, a la presó, als camps de treball i al *paredón*; que subvenciona una fundació i manté obert un mausoleu que glorifica el dictador i que ni tan sols permet obrir les fosses comunes on encara no descansen en pau moltes víctimes de la Guerra Civil.

Entre els morts al camp de concentració de Gusen s'hi compta un olotí, Lluís Soy Vilanova. Va morir als 33 anys, després de defensar la democràcia, primer lluitant contra els revoltats falangistes i després contra els invasors nazis, a França. Dedicar-li un carrer podria ser una bona excusa per recordar i honorar tots els deportats als camps nazis, tots els que hi varen morir i tots els que hi varen sobreviure, i

varen acabar els seus dies lluny de casa, apàtrides i abandonats per tots.

Tanmateix, donar testimoni de l'horror nazi alemany mundialment reconegut no ens hauria de fer oblidar l'horror falangista espanyol, tan silenciats, tan minimitzats. Potser no va ser tan extrem ni tan radical com l'alemany, però ben segur que per als nostres compatriotes va ser molt més extens i molt més comú. I, per als que el patiren, va ser tan injust i injustificable com l'horror nazi.

Enguany, aprofitant que es commemorava el 125è aniversari de la fundació del Centre Obrer, vàrem intentar recuperar la memòria dels socis d'aquesta entitat, entre els quals la del seu president i segon tinent d'alcalde del nostre ajuntament, Enric Boix Goig, mort al camp de treball de Belchite l'any 1942, on complia una pena de 20 anys de treballs forçats. Llegir l'expedient del consell de guerra que el va condemnar revolta l'ànima i clama justícia al cel. Alguns olotins de pro el varen acusar de ser "un marxista destacado durante la época roja y un izquierdista de siempre"; d'altres, "un gran propagandista del llamado frente popular y las colectivizaciones" però, com que "se ignora si tuvo intervención en detenciones, asesinatos, incendios, registros u otros hechos delictivos", es va salvar de la condemna habitual, que era la pena de mort. Malgrat això, va morir exhaust mentre complia una pena injusta.

Certament podríem dedicar-li un carrer i posar una placa a la casa on va

néixer, i estaria bé que ho féssim, però em sembla que, a aquestes alçades del segle XXI, ja ha arribat l'hora d'anar una mica més enllà. Cal reparar l'honorabilitat de totes les víctimes. El més lògic i senzill hauria estat que el Congrés dels Diputats i el Parlament de Catalunya, en nom del poble espanyol i del poble català, haguessin anul·lat tots els judicis sumaríssims, tots els consells de guerra i totes les causes generals que es varen perpetrar al final de la guerra del 1936-39, de manera abusiva i poc equilibrada, contra tots aquells que pensaven d'una altra manera i que tenien uns ideals diferents als dels vencedors de la guerra. Malauradament, als anys vuitanta del segle passat, fer aquest gest no va ser possible perquè les ferides de la revolució i de la guerra encara eren massa profundes. I d'aquí plora la criatura. Tanmateix, el gest segueix essent necessari. La concòrdia i la reconciliació ho exigeixen. I són molts els que l'esperen.

Jo proposo que les entitats olotines, i l'Ajuntament al davant de totes elles, demanin formalment al Ministeri de Justícia, al Consell General del Poder Judicial, al rei, o a qui correspongui, que sigui anul·lat el consell de guerra 51925 que va jutjar i condemnar de manera injusta el president del Centre Obrer d'Olot i tinent d'alcalde del consistori Enric Boix Goig; el mestre i alcalde d'Olot Ramon Calm i Salvador Capafont, d'Olot, i Jacint Espunya, Esteve Barris i Francesc Alivés, de les Preses.

JOAN BARNADAS

ANIVERSARI / CINQUANTENARI DE L'INSTITUT MONTSACOPA

El 13 d'octubre de 1969 obria les portes als alumnes garrotxins l'institut d'ensenyament secundari de la ciutat d'Olot, situat al barri del Morrot. Les obres s'havien iniciat un any abans en uns terrenys donats per Joan de Cabriol Sendrós (Barcelona, 1916-Olot, 1968) per acollir un centre docent que substituís el Colegio Libre Adoptado que, des de 1960, funcionava a l'edifici del Carme. S'acomplia així la voluntat

expressada temps enrere pel consistori local de comptar amb "un centro docente donde la juventud olotense podrá cursar los estudios de Bachillerato sin agobios de ninguna clase y en inmejorables condiciones económicas".

El nou centre de secundària, encara per acabar i amb dificultats d'accés, va encetar el curs amb 284 alumnes i 16 professors, sota la direcció de Manuela Plana Ferrés (Olot, 1916-2007).

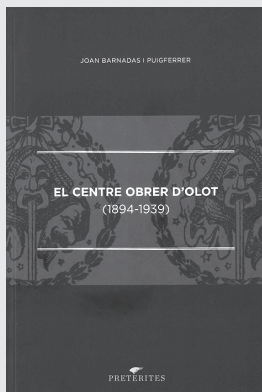
COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

L'Abans. Recull gràfic d'Olot (1960-1990), el Papiol: Editorial Efadós, 2018, 855 p.
Documentació a cura de Mireia Montbardo.

ARIMANY, Gemma,
Colors primaris, Barcelona: Parnass Edicions, 2019, 67 p.

BARNADAS, Joan,
El Centre Obrer d'Olot (1894-1939), Olot: Edicions Municipals, d'Olot, 2019, 219 p. (Pretèrites; 2).

CANAL, Jordi,
La monarquía en el siglo XXI, Madrid: Turner, 2019, 96 p.

XLII Embardissada. Oix, Coll Sapell, Montpetit, Toralles, Cal Quic, Pera, Puig de Bestrecà, Oix, Olot: Centre Excursionista d'Olot, 2019, [58] p.

FARGAS, Pep,
Històries recents de la cultura a Olot, Olot: Esquerra Republicana de Catalunya, 2019, 68 p. (Històries d'Olot; 2).

XL Lletissonada. Sant Esteve d'en Bas, la Vall d'en Bas: GECA, 2019, 36 p.

MERINO, Imma,
Agnès Varda. Espigadora de realidades y de ensueños, Sant Sebastià: Donostia Kultura, 2019, 206 p. (Colección Nosferatu; 15).

MURLÀ, Josep,
El Juncàs, la Vall de Bianya: Amics de la Vall de Bianya, 2019, 4 p. (Masies de Vall de Bianya; 28).

L'Observatori per al Desenvolupament Sostenible de la Garrotxa, Olot: DinàmiG et al., 2019, 55 p.

REIXACH, Albert,
Els usos de l'aigua a la Girona pre-industrial: segle XIV – inicis del segle XVIII, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 2019, 186 p.

Selecció bibliogràfica sobre patrimoni immaterial, Olot: Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, 2018, 27 p.

VILAR, Josep,
Històries de l'Alta Garrotxa, Casà de la Selva: Editorial Gavarres, 2019, 223 p. (El caliu de la memòria; 3).

ARTICLES

BARTOLOMÉ, José Luis,
"Quaestor Brunetti. El refinament clàssic de les novel·les de Donna Leon", *Auriga*, núm. 97, maig 2019, p. 4-11.

BARTOLOMÉ, José Luis,
"Etnopoesia de l'olivera de Cadaqués", *Sol ixent. Revista de Cadaqués*, núm. 26, juny 2019, p. 68-72.

BARTOLOMÉ, José Luís,
"De llops i homes, licoliteratura gironina", *Revista de Girona*, núm. 315, juliol-agost 2019, p. 46-51.

BUSQUETS, Xavier,
"El fenomen neorural", *Revista de Girona*, núm. 314, maig-juny 2019, p. 66-70.

CANAL, Jordi,
"Los historiadores, el nacionalismo y el proceso independentista en Cataluña", *Esquerra. Revista de Historia* (Sinaloa, Mèxic), vol. I/1, gener-juliol 2019, p. 28-36.

CARITG, Àlícia,
"Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas. La Pilar i la carnisseria d'en Bas", *Puigsacalm*, núm. 141, abril-juny 2019, p. 6-8.

CARRERES, Joan,
"XLII Embardissada a la Garrotxa", dins *XLII Embardissada...*, p. [3-15].

COLOMER, Joel,
"Sancti Stephani de Occulo. Uns temps medievals desconeguts?", *Puigsacalm*, núm. 141, abril-juny

2019, p. 9.

FUMANAL, Miquel Àngel,
"Vall d'en Bas, any '0'... a mig segle de gairebé tot (1969-2019)", *Puigsacalm*, núm. 141, abril-juny 2019, p. 20-21.

GARCIA, Josep i MASSIP, Albert,
"Els darrers músics sense solfa de l'Alta Garrotxa", *Revista de Girona*, núm. 316, setembre-octubre 2019, p. 34-37.

GRANELL, Glòria,
"Salem Zenia, escriptor amazic que viu i publica a Catalunya", *Revista de Girona*, núm. 314, maig-juny 2019, p. 20-25.

LOCKWOOD, Mike,
"Els ocells de bosc. Els ocells de les bardisses. Els ocells dels espais oberts. Els ocells de les cingleres", dins *XLII Embardissada...*, p. [44-53].

MERCADAL, Gabriel,
"Els prats de dall del coll de Pera", dins *XLII Embardissada...*, p. [20-25].

MERINO, Imma,
"Música al darrere del Teló d'Acer [a propòsit de *Leto*, de Kirill Sebrennikov, i *Cold War*, de Pawel Pawlikowski]", *L'Avenç*, núm. 457, maig 2019, p. 64-66.

MERINO, Imma,
"Zombis, feminismes, drames reals, lluita de classes i mirades bavoses a Canes", *L'Avenç*, núm. 459, juliol-agost 2019, p. 68-72.

MERINO, Imma,
"Una cartografia de les noves cineastes catalanes", *L'Avenç*, núm. 460, setembre 2019, p. 63-66.

MONTURIOL, Antoni i VIDAL, Dolors,
"Els cartells turístics de la Cerdanya", *Querol. Revista cultural de Cerdanya*, núm. 24, primavera 2019, p. 42-50.

MURLÀ, Josep,
"L'església de Sant Pere de les Preses: de la consagració, el 1119, a la seva ampliació en el segle XIX", *La Comarca d'Olot*, núm. 1983, 25 abril 2019, p. 38-40.

MURLÀ, Josep,
“Quaranta anys d’existència de
La Comarca d’Olot”, *La Comarca
d’Olot*, núm. 2000, 5 setembre
2019, p. 108-141.

OLIVÉ, Dolors,
“Gent d’Argelaguer: D’una banda
a l’altra de la frontera”, *L’Argelaga*,
núm. 43, abril 2019, p. 28-30.

PLANA, Sergi,
“El soroll de la mort”, *Puigsacalm*,
núm. 141, abril-juny 2019, p. 14-
17.

PUIG, Miquel,
“Fa 300 anys la Garrotxa visqué
fora de la monarquia espanyola
durant sis mesos”, *La Comarca
d’Olot*, núm. 1991, 20 juny 2019,
p. 40-41.

PUJADÓ, Judit,
“Miquel Serra Rafart: ‘Un cistell és
ple de senyals’”, *Revista de Girona*,
núm. 316, setembre-octubre 2019,
p. 112-113.

SALA, Joan,
“Àngel Rigall, un artista polifacè-
tic”, *Revista de Girona*, núm. 315,
juliol-agost 2019, p. 108-111.

SALA, Joan,
“La càrrega i la Sobrecàrrega”, *Re-
vista de Girona*, núm. 316, setem-
bre-octubre 2019, p. 54-58.

SALA, Josep,
“Evocant el passat: Fray Luis de
Olot: *Tratado del origen y arte
de escribir bien*, Gerona, Narciso
Oliva, 1766”, *Traç*, núm. 73, juny
2019, p. 24.

SELLES, Narcís,
“Ruptures, persistències, reinveni-
ons”, *Revista de Girona*, núm. 315,
juliol-agost 2019, p. 84-86.

SOLÀ, Xavier,
“Creixement i expansió del puig de
Sant Esteve d’en Bas en els segles
XVI i XVII. Una història de fer-
rers, pagesos, sastres, teixidors i pi-
capedrers”, *Puigsacalm*, núm. 141,
abril-juny 2019, p. 10.

SOLER, Santi,
“Un hort, una placeta, un cafè. La
polèmica construcció del cafè de
Can Ginebre de Tortellà a mitjan
segle XIX”, *El Comú*, núm. 19,
2019, p. 34-35.

VERGÉS, Albert,
“Un assassinat, la bauma i la gos-
sa”, *El Comú*, núm. 19, 2019, p.
36-37.

VERGÉS, Arnau,
“L’Eixample Malagrida d’Olot, la
força d’un meandre”, *Serra d’Or*,
núm. 717, setembre 2019, p. 17-
21.

VILANOVA, Santiago,
“Fra Jeroni Clota, un missioner a
Tahití (1774-1775)”, *La Comarca
d’Olot*, núm. 1990, 13 juny 2019,
p. 57.

VILAR, Josep,
“En Quim Cisteller a l’Hostal de la
Muga”, *L’Argelaga*, núm. 43, abril
2019, p. 31-32.

VILAR, Josep,
“Cal Quic de Toralles”, dins *XLII
Embardissada...*, p. [16-19].

VIÑAS, Xavier,
“Donem un cop d’ull a la vegeta-
ció”, dins *XLII Embardissada...*, p.
[26-43].

XANCO, Lluís,
“700 anys de la consagració de l’es-
glésia de Sant Pere de les Preses”,
Revista de les Preses, núm. 106,
maig 2019, p. 30

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,
“Episodis tumultuosos i papers se-
diciosos a l’Olot del segle XVIII”,
Olot 1700. [en línia]. 30 d’abril
de 2019. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

PUIG, Miquel,
“Un passeig per la història de
les manufactures de la Garrotxa
(1760-1800), de la mà de la Jun-
ta de Comerç de Barcelona”, *Olot
1700*. [en línia]. 25 de juny de
2019. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

PUIG, Miquel,
“Diccionari de músics, cantors, lu-
tiers i orgueners relacionats amb
Olot al segle XVIII”, *Olot 1700*.
[en línia]. 16 de setembre de 2019.
Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

BREVIARI

El passat 25 d’abril va morir l’ar-
queòleg i museòleg olotí **Gabriel Al-
calde Gurt** (1958). Prehistoriador de
formació, Gabriel Alcalde va ser el
primer director del Museu Comar-
cal de la Garrotxa (1983-1997). Des
de 1994 va exercir de professor de
museologia i patrimoni cultural a la
Universitat de Girona. Va ser direc-
tor de l’Institut Català de Recerca en
Patrimoni Cultural (2007-2013). Era
doctor en història per la Universitat de
Girona i diplomad en estudis avançats
per la Universitat Jean Monnet. Havia
publicat nombrosos articles sobre pa-
trimoni cultural, museologia i arqueo-
logia. En arqueologia, va participar en
diverses campanyes d’excavació a la
Garrotxa, però també a altres llocs de
Catalunya, Síria, Sàhara Occidental i
Nicaragua, i va ser un referent sobre
els estudis de microfauna a Catalunya.
Va publicar diversos llibres (alguns en
col·laboració), l’últim dels quals esta-
va dedicat a la figura del sacerdot olotí
col·leccionista Pere Valls. A Olot, cal
destacar la seva contribució a la recu-
peració de la faràndula local a comen-
çaments dels anys vuitanta.

...

Amb motiu del cinquantenari de
la creació de l’**Institut Montsacopa
d’Olot**, l’any 1969, l’Arxiu Comarcal
de la Garrotxa dedica la vitrina de
l’últim trimestre de l’any a les publica-
cions periòdiques editades en aquest
centre educatiu. La quinzena de cap-
çaleres, totes conservades a l’Arxiu
Comarcal, reflecteixen l’evolució del
periodisme escolar al llarg d’aquest
mig segle. La mostra es podrà veure
del 7 d’octubre al 30 de desembre.

...

Del 15 d’octubre al 22 de no-
vembre, a la sala d’actes de l’Arxiu
Comarcal de la Garrotxa, es podrà
veure l’exposició *La casa noucentista:
arquitectura unifamiliar a Catalunya
(1913-1932)*. Aquesta exposició foto-
gràfica de la Fundació Rafael Masó i
la Demarcació de Girona del Col·legi
d’Arquitectes de Catalunya mostra
una desena de cases en què el **llen-
guatge noucentista** és especialment
evident. Entre els edificis representats
hi figuren la Casa Masramon, d’Olot,
de Rafael Masó, i la Vil·la Antònia, de
Sitges, de Josep Danés.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

L'1 d'octubre vàrem estar molt a prop de canviar la història d'aquest país. Només ens va faltar un grapat de compatriotes. Potser un 3%, tal vegada un 5%. Mai no ho sabrem, perquè els autoritaris no ens varen deixar recomptar-nos. Però, tant se val. Aquests vots ja ens feien anar coixos des de les eleccions plebiscitàries, quan no vàrem superar àmpliament la barrera democràtica del 50%. Si volem tornar-hi, que volem, hem de trobar la manera d'aglomerar una sòlida majoria social. Un projecte ambiciós que requereix, primer, analitzar què va passar. Soc dels qui pensen que, sobretot, ens va faltar el suport de molta gent que es reclama de l'esquerra. D'aquells que donen prioritat a la igualtat per damunt de les llibertats. D'aquells que recelen de les classes mitjanes. Dels que varen tenir por d'una revolució dirigida per gent benestant. Dels que varen preferir la seguretat del boig conegut a l'esperança del savi per conèixer. En definitiva, de l'esquerra parlamentària. La conservadora. Aquella que ha demostrat tantes vegades no haver llegit pràcticament res, ni tan sols el Manifest Comunista. Per això ignoren que per acabar amb el sistema que ens oprimeix cal donar suport a qualsevol revolució que posi en qüestió aquest sistema. Només la repressió els esperona.

L'any 1906, Solidaritat Catalana va aconseguir aglutinar tots els nacionalistes de dreta i d'esquerra, els carlistes i la gran majoria dels republicans, que era l'esquerra majoritària del moment. A Olot, només en varen voler quedar al marge un minoritari grup de lerrouxistes dirigit per Virgilio del Caso i Ramon Pujol, però la majoritària Unió Republicana s'hi va bolcar amb determinació. I és que la repressió, l'arbi-

trietat governamental i la injustícia judicial, en aquell cas militar, uneix molt i empetiteix les divergències ideològiques. Però, tan bon punt el partidisme possibilista va esberrar Solidaritat Catalana, la Unió Republicana es va fracturar. Els republicans catalanistes (Joan Mestres, Lluís Vinyals, Pere M. Rossell) es varen escindir de la Unió per confluïr amb els nacionalistes progressistes de l'Agrupació Catalanista (Eveli Barnadas, Carles Capdevila, Josep Gassiot, Esteve Llovera, Martíà Rigola) i fundar el Centre Nacionalista Republicà. Un projecte netament autonomista que va naufragar ràpidament a les urnes. A les eleccions municipals de 1909 els seus candidats varen ser severament derrotats, tant per la candidatura d'ordre, que agrupava conservadors, tradicionalistes i regionalistes, com per la tradicional candidatura de l'esquerra olotina, una coalició entre liberals, demòcrates i republicans. A Olot, l'autonomisme no va tornar a aixecar el vol i els seus pocs partidaris varen acabar reduïts a la redacció del setmanari *Ciutat*, que es va acabar adherint a la UFNR (Unió Federal Nacionalista Republicana).

Els republicans no nacionalistes varen dissoldre el moribund Centre de la Unió Republicana i el varen transformar en una Concentració Republicana Democràtica, que, lluny de declarar-se anticatalanista, es va proclamar "oberta a totes les tendències republicanes", i el dia de la seva constitució fins i tot va aprovar una moció de suport a la cooficialitat del català i l'espanyol. Pura retòrica, model tercera via, perquè a l'hora de la veritat es va oposar tant a la Mancomunitat, que qualificava de centralista i laminadora de l'autonomia municipal, com a l'Estatut de 1919.

HISTÒRIES / OLOT. BELL PAISATGE

Matí d'hivern d'un diumenge al mercat de llibres vells de Sant Antoni de Barcelona. Troballa interessant: un petit fullet de promoció turística de la ciutat d'Olot de 1934 editat pels Tallers Gràfics de Pere Alzamora. *Olot. Bell paisatge*, porta per títol. L'autor del disseny de la portada és fàcilment identificable: Josep M. Dou (1906-1991), el destacat i polifacètic dissenyador gràfic olotí. De fet, té per portada una versió reduïda del cartell guanyador del concurs convocat per l'Olotina Societat d'Atracció de Forasters l'any 1931; el celebrat cartell que portava per títol *Olot, la Suïssa catalana*. L'estètica i la grafia són modernes i d'avantguarda. El paisatge com a principal reclam turístic: uns arbres reflectint-se a l'aigua, a primer terme; la ciutat al peu del Montsacopa, en segon terme, i muntanyes nevades com a teló de fons. A l'interior es reproduïx una "Planta geogràfica d'Olot i les rodalies... 1934", signada pel Dr. Danés.

En el text (també de Joaquim Danés?) es diu que "Olot és una residència ideal, ni excessivament pagesa, ni amb vanitats ciutadanes. Us obrirà els braços i us rebrà bé; i seguitament d'aquesta encaixada familiar se us mostrarà en la intimitat, exuberant de verdors i flaires bosquetanes, de cara al camp i a la muntanya; i al so melodiós i arribat de lluny de les sardanes tocant a festa, us anirà recitant a cau d'orella la insospitable contesa dels dolls d'aigua fresca de les seves fonts i deus, i els tons policromats dels basalts i les laves del seu passat volcànic, i la infinita harmonia del seu paisatge, on cada masia i cada roureda, i les vores de riu i els camps de fajol, i l'arada i la pastura, són tot un seguit de poemes objectius, plasmats pels mestres del color i de la llum en ço que ha ben cristal·litzat en la definició d'una escola

olotina". Podem veure, així doncs, com la promoció turística de la ciutat posa especial èmfasi en els diversos paisatges altament antropitzats de l'entorn, que es presenten com a "poemes objectius". Sabem, però, que la percepció que en tenien els estiuiejants i turistes estava molt condicionada per la mirada i la lectura subjectiva i prèvia que n'havien fet els pintors que, tal com diria Alain Roger (*Breu Tractat del paisatge*), contribuïren a *artialitzar* decididament el paisatge.

En qualsevol cas, aquest petit full és un testimoni històric preciós de dos fenòmens: d'una banda, de l'embranchida turística que varen viure diverses poblacions catalanes durant els anys trenta del segle passat, i, de l'altra, de com la publicitat i les arts gràfiques es posaren al servei de les polítiques de promoció turística emprant l'estètica més avançada. I de manera indirecta aquest fullet també ens parla de com durant el període de la Segona República hi havia indicis que el vell turisme d'élits començà a eixamplar les seves bases socials, tot i que encara es faria esperar l'arribada del turisme de masses, tal com el coneixem avui. En aquest sentit, recordem-ho, la Constitució espanyola republicana institucionalitzant la setmana de vacances pagades va contribuir a fer que el turisme eixamplés les bases socials.

Aquesta felix troballa al mercat de Sant Antoni ens ha empès a reflexionar sobre les polítiques de promoció turística del temps de la Segona República. És un moment dolç per fer-ho. Sí. Són molts els historiadors que avui investiguen sobre el turisme amb perspectiva històrica. El recent llibre *Los orígenes del turismo moderno en España. El nacimiento de un país turístico, 1900-1939* ens en dona compte puntual.

JOAQUIM M. PUIGVERT

MARGARIDA CASACUBERTA

Josep Berga i Boix (la Pinya, 1837-Olot, 1914) va deixar inèdita una novel·la titulada *El casal del Roure*. Tal com reflecteix el títol, la protagonista de l'obra és una casa pairal en decadència, un microcosmos tancat i conflictiu que representa el món en crisi de la muntanya catalana durant la segona meitat del segle XIX. Malgrat els esforços d'un dels personatges principals, don Julià del Roure, prototipus del propietari rural que es desentén de les innovacions que demana l'explotació agropecuària en un moment de grans tensions polítiques en què es dirimeix el conflicte entre la tradició i la modernitat a Catalunya i a Espanya, la realitat exterior penetra a l'interior del casal. I ho fa en forma de la guerra carlista, la tercera, que constitueix el marc històric i polític de la novel·la.

Berga i Boix pretenia oferir la seva particular visió de la tercera carlinada, com ho faria, l'any 1898, Marian Vayreda. De fet, la novel·la *El casal del Roure*, la primera i única versió acabada de la qual porta el subtítol de *Records de la darrera guerra carlista*, havia estat escrita uns quants anys abans, segurament entre 1893 i 1894. Quan, el 1897, moria a la Jonquera Carles Bosch de la Trinxeria, l'autor dels *Records d'un excursionista* i de *Lena* havia tingut temps de corregir a Berga i Boix un centenar de pàgines de la seva ambiciosa novel·la i d'escriure'n el pròleg que l'havia d'acompanyar en una possible i repetidament ajornada publicació.

ELS NOMS DE LA TERRA / LA TORRE DEL LLARD

XAVIER PUIGVERT I GURT

Les desenes de milers de visitants de Besalú solen tornar a casa meravellats del pont gòtic i de l'aire medieval que ofereixen el traçat dels carrers i les façanes de les cases de la vila. Però encara admirarien més el conjunt arquitectònic si l'any 1814 l'exèrcit napoleònic no hagués enderrocat bona part de les torres i els murs que tancaven el perímetre urbà. Avui, els arqueòlegs lluiten per contrarestar aquella decisió nefasta amb la voluntat de mostrar l'antiga esplendor poliorcètica de la plaça forta.

En els darrers anys, les excavacions metòdiques han desenterrat dues torres rodones de grans dimensions a tocar l'una de l'altra, l'existència de les quals es coneixia per textos antics. Primer es van recuperar els fonaments de la *torre Rodona*, que es pot contemplar al sector de la Devesa; més tard, els fragments conservats a l'Era d'en Xiua de la *turrem Lardarium*, que cal llegir "torre Llardera" perquè abans del segle XVI el fonema aproximant lateral palatal no se solia representar amb el doble. Totes dues estructures circulars havien constituït defenses poderoses, però ara tan sols s'aixequen unes poques filades del terra. Ara bé, a banda del diàmetre i l'alçària admirables, encara sorpren més que els

El casal del Roure sortirà finalment a la llum a final d'aquesta tardor, cent vint-i-cinc anys després. La casa que protagonitza la novel·la, probablement retrat d'una casa prou coneguda de l'autor, està a punt d'esdevenir real. Una casa escrita, com un personatge, només adquireix vida quan arriba a ser llegida, amb la participació activa dels lectors que li donen forma i, en darrer terme, l'existència. Curiosament, pintor paisatgista com era, Berga i Boix no va deixar cap dibuix de la casa en cap dels manuscrits de la novel·la, cosa que sí que va fer amb el personatge de Cecília, la pubilla del casal i model de la feminitat ben entesa, la imatge de la qual apareix esbossada al final de tres dels capítols de la primera versió d'*El casal del Roure*. La que encapçala aquest text ens la mostra camí del casal, contemplant la figura estrafeta del seu pare, carregat amb unes alforges, al seu davant. Si volem conèixer la casa, però, l'hauem de llegir:

"La casa del Roure semblava un castell feudal. Hi havia molts alts i baixos, trossos fets de varies centúries, però, tocant a la pròpia que habitava don Julià amb tota la seva família i dependents, vull dir, prescindint dels masovers del mateix casal, allò era una cosa grandiosa i digna de ser dibuixada. Si aquells aprenents d'artista que a l'estiu surten de Barcelona i comencen de fer estudis de paisatge l'haguessin trobada, ja els hi asseguro que se n'hagueren aprofitat. Tocant a l'exterior, allò era un quadro de gran efecte: balconades de fusta, teulades altes i baixes, grans barbacanes, parets blanques i trossos que no ho eren tant, cossos que sortien molt més que els altres, eixida coberta, grans pilans, escala de pedra picada, finestres amb guardapols, grans alzines tot al voltant, dos teixos immensos que guardaven els pallers del vent, un avet allà a la vora de la cabanya que semblava que tocava el cel, tot allò a la vora d'una espècie de cingle que era travessat per una carretera molt ben feta i molt antiga, vaja!, feia goig de contemplar aquell quadro.

I ja que estem aquí, a la vora de la casa, facin el favor d'entrar-hi. Jo els hi faré veure tot lo més notable que hi ha a dins."

Aviat, aviat, hi podrem entrar...

besaluencs d'antany qualifiquessin exclusivament de "rodona" la primera i assignessin un desconcertant "llardera" a la segona.

Si rumiem una mica, però, veurem que els coetanis del recinte medieval no van distingir arbitràriament, sinó amb lògica i senderi. La torre que va obtenir el monopoli nominal de la rodonesa era realment l'única de perímetre circular que formava part de la muralla medieval, mentre que totes les altres eren de planta quadrada o semicircular. Perquè les excavacions han demostrat que l'altra torre que mereixia ser distingida amb l'adjectiu era una estructura circular independent de la muralla, bastida a mitjan segle XI per protegir un angle mort de la fortificació carolíngia per la part de fora del recinte i reedificada en el XIII. I el nom, estrambòtic a primer cop d'ull, indica que devia funcionar com a *lardarium*, el lloc on es guardaven les carns en conserva, i que la seva aportació a la causa resistent era prou valorada com per anomenar-la així.

Una funció, la de rebost del menjar de la guarnició, tant o més important que la de dissuadir l'enemic. Sense vianda, no hi ha defensa possible.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / LES APARENCE ENGANYEN

EMILI BASSOLS I ISAMAT

La 66a edició de la tradicional Travessia Tossols-Basil que s'havia de disputar el passat 1 de setembre va haver de ser suspesa. L'entitat organitzadora, el Club Natació Olot, va considerar que l'insuficient cabal del riu Fluvià impedia la celebració de la prova. No és la primera vegada que això passa. L'any 1994 també es va haver de suspendre. Tanmateix, si tenim en compte que és l'única prova de natació de Catalunya que es fa en un riu, hom pot considerar que està prou bé si de seixanta-sis edicions només se n'han hagut de suspendre dues. Però és que aquest 2019 està sent un any extremadament sec. Segons dades de l'estació meteorològica del Parc Nou, de gener a juny només han caigut 228 mm, quan la mitjana anual (1990-2018) ronda els 500 mm. El descens de la mitjana de precipitacions anuals que estem observant ens situa clarament en un escenari de canvi climàtic. En aquest context, les tensions i els conflictes entre la demanda d'aigua per a usos agrícoles, industrials o domèstics i el manteniment i la conservació dels ecosistemes aquàtics continentals (fonts, rius, basses, estanys, etc.) seran cada vegada més freqüents. Quines conseqüències té això en el Fluvià? Doncs que la manca de precipitacions estronca el flux d'aigua i el riu es transforma, deixa de funcionar estrictament com un riu i esdevé una concatenació artificial

de petits embassaments. Aquest estancament provocat per les successives rescloses manté una làmina lliure d'aigua que cobreix tota la llera i fa que la gent que passeja vora el Fluvià tingui l'aparent sensació que el riu és més cabalós del que ho és en realitat. L'Agència Catalana de l'Aigua, l'organisme responsable de la gestió dels espais fluvials a Catalunya, interpretant el que determina la Directiva Marc de l'Aigua, obliga els titulars de les concessions d'aigües superficials a desmuntar la resclosa un cop s'ha exhaurit el termini de la concessió. L'objectiu fonamental d'aquesta mesura és recuperar les condicions ecològiques originals del riu. Quan s'eliminen les rescloses es produeixen una sèrie de beneficis ecològics evidents: s'incrementen la velocitat de l'aigua, la seva oxigenació i la seva capacitat d'autodepuració, i es dona continuïtat a les poblacions de peixos i altres organismes aquàtics. Per tant, ens apropem a un ecosistema fluvial similar al que seria l'ideal. Però també hem de tenir clar que, sense rescloses i, sobretot, sense un cabal circulant, l'aigua s'escola riu avall. Dit d'una altra manera: el riu es "buida". En aquestes condicions, la llera del Fluvià, a Olot, acabaria sent tan eixuta com ho és avui la de la vall d'en Bas. Ben mirat, potser llavors, tots plegats, prendríem més consciència de la necessitat de gestionar un recurs, l'aigua, que pot acabar sent escàs fins i tot a Olot, l'orinal del cel. Hem de treballar per conèixer quins són els efectes de l'extracció i el consum d'aigua sobre els ecosistemes aquàtics de la comarca, i minimitzar-ne els impactes si confirmem que es produeixen; cal ser molt més eficients en el consum d'aigua i assumir que, en alguns casos, la seva disponibilitat pot obligar a canviar determinats models productius.

En definitiva, l'aigua no és un recurs natural que puguem malbaratar de manera inconscient i menys en l'escenari de canvi climàtic al qual ens veiem abocats. Pronostico que la suspensió de la Travessia Tossols-Basil pot acabar sent un fet més habitual del que ha estat fins ara. Tant de bo m'equivoqui!

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / GABRIEL ALCALDE, INOBLIDABLE

DOMÈNEC MOLI

Allò que més et desconcerta és el fet inesperat, allò que no hauries pensat mai que havia de passar. Però el senyor aquest de la dallà té la feina marcada i compleix. Des que va abandonar Olot, en Gabriel era car de veure, però mai no va deixar de venir molts caps de setmana. Mai no va trencar el cordó umbilical que el lligava a Olot. Per això sol caldria que ens traguéssim el barret, si fos hora d'anar cobert. El faulista s'havia trobat alguna vegada amb el somriure amable, acollidor, deferent, bonhomíós... i tots aquells adjectius que, des de l'admiració, se li vulguin aplicar. I un dia a frec de l'estiu d'enguany, en lloc d'en Gabriel el faulista es troba amb la desagradable notícia de la seva mort. I camina pels carrers d'Olot i a les cantonades on el trobava el veu sense que hi sigui. En dies de festa, cada vegada que veu passejar la faràndula local, li sembla que ho fa en record del seu amic Gabriel. I la seva ombra allargada abraça la caravana festiva des que surten de l'Hospici, envoltats de nens que serveixen d'excusa perquè hi siguin els avis i els pares, fins que tornen una nit amb suau carícia de pluja (que tampoc no es vol perdre la festa), amb el carrer ple de pares i mares que serveixen d'excusa perquè també hi hagi els nens. I pensa, el faulista, en aquells camins per on ja no caminarà mai més

i que porten a les coves on en Gabriel buscava històries del passat, des dels seus coneixements de l'inici de tota aquesta moguda que és avui l'*Homo sapiens*. Recorda aquells grans de cereals rosegats que li serviren per escriure una llarga història sobre els rosegadors prehistòrics. Cada vegada que el faulista veu escrits els noms de les edats primitives, sonors i misteriosos per a un profà com ell, pensa com li hauria agradat conèixer aquelles històries d'abans de la història com les coneixia en Gabriel.

Però per damunt dels seus coneixements, el que m'admirava d'ell era la seva senzillesa, el seu tarannà, que tractava a tothom igual, no feia diferències amb ningú. En un moment que els rics són cada vegada més rics i els pobres més pobres, quan la societat s'està dividint a tots els nivells i cada dia apareixen més tribus urbanes més equidistants i absurdament enfrontades, ens falta gent com en Gabriel Alcalde. Ens falta la seva amabilitat, el seu somriure, el seu afecte per la ciutat on va viure les millors hores. Ell era la calma, la concòrdia, però també la dedicació a una tasca per la qual sentia una vocació imparable.

Senyor de la dallà: aquesta no era l'hora; una vegada més, t'has equivocat.

JAUME BOSQUET

J.B.

El cel espetega de trons a prop, com en un rodolar de pedra pirinenca, negre, amenaçador, compulsiu. El llençol invisible del setembre ha cobert també el cedre, aquesta matinada de relleu, de substitució, de canvi, de pàgina nova a l'almanac. S'alça, majestàtic, el colós libanès, sobre el terra que dibuixa una estrella de vuit puntes que assenyalen, en certesa fixada, en veracitat enrajolada, vuit avingudes, amb tanques de xiprers, arbres en línia marcial, cases senyoriales. N'és el centre, l'eix, el ciclop arbori, d'aquesta radiació, d'aquest moviment circular dels vehicles que l'enronnen, en plaça, en rotonda, en giratori, talment una atracció de fira en expandiment des del regne vegetal al regne animal, des del tronc d'antena central amb carpa verda a les cadiretes voladores dels bòlids. Aixopluga, en propagació fractal de brancam i de fullam a través de gairebé infinites, per a l'apercebigment dels bípedes, rutes nodrides de saba i de nutrients, amb braços acollidors, com un pare, en un present que sempre és, que no pot ser mai ni futur ni passat. Les branques, en el seu esbós aleatori de lira cansada, esperen el paó que, eternament en el poema, imita el dibuix arboriforme amb el ròssec plegat, amb un orgull de seda. Excel·lència poètica catalana d'un arbre fastuós. Concòrdia d'urbanisme que s'irradia des d'aquí, impossible perfecció dels projectes executats pels humans, des de l'inici de vuit artèries d'una imaginada ciutat jardí, somni de civilitat, perdut, com tots els somnis. La pedregada sonora del cel segueix, pluja seca de moment, intimidació dringadissa, estiu que es resisteix encara, sequedat provinent d'un agost extrem, pròdig de grocs, avar d'aigua. Set bancs de fusta gastada, trocada, desmarxada, ofereixen la bonesa d'un descans, la possibilitat d'encetar una conversa, de deixar anar una sa-

lutació afectuosa, aquell aturar-se simplement a contemplar, a pugnar per fixar el temps esmunyedís, per fermar la successió permanent, inútil esforç al capdavant, sentit ajocat precisament en la carència aparent del sentit, en la inversemblança de la realitat percebuda. Més trons, més trons, rebots violents sense sang en l'encapotada llòbrega de setembre acabat d'estrenar. Passa un cotxe endolat, negrenc, un quatre per quatre superb que saluda, per afinitat en la grandesa, el tità de l'àgora. Se'n van i omplen de rialles la vorera d'un dels carrers confluents, amb bosses de pipes salades i patates rosses a les mans, els set estadants que hi havia en un dels bancs emparats pel vivent monumental. Diumenge a la tarda, les hores lentes del diumenge a la tarda, les hores viscudes en la consciència de la seva total lentitud, ociositat de diumenge a la tarda. Una família, com una sagrada família forastera (rusa?, ucraïnesa?), enfila ara una altra de les vies, la dels plàtans. Coincideixen en els blaus de la vestimenta –pantalons d'ell, faldilla d'ella, samarreta del petit–, en el seu marxar plegats amb passos resolts com el que són: una sagrada família sempre per fer-la, sempre per construir-la, sempre per viure-hi, sempre per pregar-hi. Una moto, petanera, eixordadora, escandalosa, fragorosa, excessiva, inexplicable a la ciutat dels arbres somniada, fa un traç de mitja rotllana i s'allunya, a tota pastilla, sense ni tan sols entrellucar la majestatat del gegant verd, la solemnitat de cada instant, en una esbravada fugida cap a l'enlloc. Vibració sonora esvaïda, commoció acústica, agitació de l'oida, ondulació ressonant, preàmbul de la pluja qua ara cau, anhelada, generosa, rítmica, joiosa de la llum de setembre, el novè mes, avançat a la setena posició, mantinguda en el nom, en el primitiu calendari romà.

BREVIARI

El 27 de maig de 2019 es va signar el conveni de donació del **Fons Jordi Pujiula Ribera** entre l'Ajuntament d'Olot i Maria Assumpció Illas i Elisabet Pujiula, vídua i filla, respectivament, del productor d'aquesta documentació. Jordi Pujiula Ribera (Olot, 1947-2011), metge psiquiatre i historiador, va aplegar al llarg de la seva vida una gran quantitat de documents, llibres, revistes i imatges relacionats amb Olot, que ara es custodiaran a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. La donació també inclou els originals i les notes dels articles i altres publicacions de l'autor i alguns textos inèdits.

...

Pocs dies més tard, el 13 de juny 2019 es va signar el conveni de donació del **Fons Família Trinchera** entre l'Ajuntament d'Olot i Ana Domingo Torres, vídua de Joaquim de Trinchera, propietari de la documentació. El fons va ser cedit en diversos lliuraments a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa per Joaquim de Trinchera Polo (Olot, 1940-Argentona, 2018), últim hereu d'una família de propietaris i notaris procedent de Prats de Molló i establerta a Olot al final del segle XVII. En conjunt, la donació comprèn 115 capses de documentació textual (segles XVI-XX), 651 pergamins (1177-1774) i 1.991 imatges (1854-1960).

...

Així mateix, el passat 27 de juny l'Ajuntament de la Vall d'en Bas i els germans Ramon, Santiago i Jordi Vilardell Codina van signar el conveni de donació del **Fons Mas Oriol**, custodiat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. El fons documental consta de 43 documents en pergami (1252-1633) i de 4 documents en paper (1814-1815) i correspon al mas Oriol, una masia de Sant Privat d'en Bas, municipi de la Vall d'en Bas, que apareix documentada des de 1206 com a pertanyent al priorat de Sant Corneli del Mont (actualment Santa Magdaleana del Mont).

Parlava molt poc i, quan escrivia, estalviava els adjectius. Era, també, la persona més discreta que he conegut mai. Molta gent ignorava, per exemple, que havia estat un dels primers objectors de consciència olotins, quan aquesta decisió encara suposava un risc. I durant la cerimònia fúnebre els “companys del sindicat” van reconèixer públicament i amb consternació que no s’havien adonat de l’abast de la malaltia que patia. No sé quin era el *misteri* pel qual una persona tan callada, reservada, discreta i tímida com en Gabriel congregava tanta unanimitat en l’afecte i en el respecte, però la festa de comiat que se li va dedicar a l’Hospici aquell vespre d’agost de 1997, quan va deixar la direcció del Museu, n’és la prova: hi era tothom, i tothom era feliç de compartir aquell moment. No eren les Festes del Tura ni era Corpus, però ningú no va qüestionar que aquell vespre els Gegants –que tant havia contribuït a dignificar– ballessin fora de calendari.

Vam coincidir deu anys a l’Hospici. El Museu es va inaugurar a finals de juny de 1987, i l’Arxiu, poc de dos mesos després. Li portava només un dia, però sempre em va semblar més gran, amb més experiència i autoritat. I, així,

el vaig seguir en tots els projectes que va proposar a l’Arxiu: la revista *Vitrina* –amb uns continguts i una estètica que més tard han adoptat altres publicacions de caràcter semblant– o la recuperació de les Beques Ciutat d’Olot que corrien el perill de desaparèixer per deixadesa, per citar només dues de les iniciatives que va promoure.

Li reconeixia –i de vegades li envejava– la seva capacitat de transitar d’un model de museu participatiu a una direcció professionalitzada. La mà esquerra per dirigir una institució que sovint havia de trampejar els capricis dels polítics o els egos dels artistes. El sentit de l’ordre que reflectia aquella llibreta negra amb goma on anotava les feines pendents que, un cop fetes, assenyalava amb una creu. L’estima que li tenia gent ideològicament ben diferent (el senyor Cuéllar passava per l’Arxiu, però sempre em deia: “Ara vaig a veure en Biel”; i en Quim Trincheria, quan em telefonava els últims temps, no oblidava mai de preguntar-me: “Què fa, en Gabi?”). La passió per l’arqueologia i la protecció dels seus companys de gremi (li sabia greu, per exemple, que el jurat de la Beca Ernest Lluch no hagués premiat cap projecte de prehistòria, algun dels quals ell havia apadrinat). La defensa del museu com un servei públic: l’any 1994, amb motiu de l’exposició *Viatge a Olot*, va haver de plantar cara, *suaviter in modo, fortiter in re*, als tècnics de l’Ajuntament de Barcelona quan va descobrir que els comptes de la col·laboració no eren clars i es va sentir enganyat...

(El *misteri*. Crec que, en el fons, es resumia en el somriure. Fa molts anys, uns quants exjugadors de bàsquet ens trobàvem de tant en tant en una pista exterior del Pavelló per fer alguns vint-i-uns. Més d’una vegada en Gabriel et podia atropellar involuntàriament per la inèrcia de la seva corpulència. Aleshores, a manera de disculpa, et somreia i et deia: “Ei, Toni”. En feia prou, no li calia res més.)

ANTONI MAYANS

ME’N RECORDO / 53

Recordo fugaçment (jo tenia tres anys i mig) l’aurora boreal que es va veure a Olot, com a tot Europa, l’any 1938. Recordo millor, cap al final de la Guerra Civil, el so de les sirenes anunciant l’aproximació d’avions que podien bombardejar. Recordo que el pare era fora cridat per l’exèrcit i que nosaltres, amb la mare, passàvem molt de temps a casa dels avis. Recordo que el so de les sirenes solia coincidir amb l’hora que dinàvem i que sortíem tots, petits i grans, a la galeria, i que hi estàvem fins que els avions s’allunyaven i ja no corríem perill. Recordo la gran quantitat de gent que passava pel carrer Nou camí de l’exili. Recordo que els diumenges i festes a la tarda, els meus germans i jo teníem una guardadora. Recordo que amb ella anàvem a jugar a l’hivern als prats de Masbernà i a l’estiu als de sobre la font de la Salut. Recordo que la trama urbana d’Olot per aquella banda s’acabava al carrer del Pardal. Recordo que, més enllà, el paisatge era totalment rural: ni carrers,

ni cases, tot eren camps, horts i camins emmarcats per parets de pedra seca. Recordo que, segons l’època de l’any, collíem violetes, maduixes, mores o molsa per fer el pessebre. Recordo que les carretes de les Tries i de Sant Joan de les Abadesses tenien plàtans, a banda i banda, igual com el passeig de Barcelona, que és l’únic lloc on s’han conservat. Recordo que nosaltres vivíem al carrer del bisbe Guillaumet i que jugàvem al passeig, que en aquella època era elevat en relació amb el carrer, però no estava urbanitzat: ni jardinet, ni escales, ni res. Recordo que sonava la sirena de Can Joanetes per avisar de l’entrada i sortida dels treballadors. Recordo que de més grans les tardes de diumenges i festes anàvem als Catòlics, on feien cinema o teatre, i que a les sessions, com a totes les sales de la ciutat, les butaques estaven numerades. Recordo que calia comprar les entrades i recordo que la senyora Mercè Nogareda, que n’era la responsable, ens les guardava. Recordo que es projectaven

dues pel·lícules diferents separades per una mitja part. Recordo que a l’època nadalenca es feien els Pastorets, en la versió original castellana. Recordo que es representaven tres o quatre vegades i que hi assistíem a totes; molts fragments els sabíem de memòria, alguns encara els recordo. Recordo que totes les funcions teatrals als Catòlics eren fetes només per nois. Recordo que anàvem a l’escola al Cor de Maria. Recordo que gairebé cada any hi havia uns dies que ens havíem de quedar a casa a causa de les nevades, que eren abundants en aquell temps. Recordo que vaig cursar quatre cursos de batxillerat i que ens anàvem a examinar a Girona, a l’únic institut que hi devia haver en aquella ciutat, al capdamunt del carrer de la Força; en aquells dos o tres dies i amb aquelles proves se’ns valorava la feina de tot un curs. Recordo que l’ensenyament era totalment en castellà.

ISABEL BRUSSOSA I PLANA